

МИРОВІ УГОДИ ЩОДО АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Стаття присвячена окремим аспектам та проблемним питанням укладення та визнання мирової угоди щодо аліментних зобов'язань на будь-якій стадії цивільного процесу, в тому числі на стадії виконавчого провадження. Досліджено правове регулювання інституту мирової угоди в зарубіжних країнах. Запропонованні зміни до чинних нормативно-правових актів.

Ключові слова: суд, мирова угода, аліментні зобов'язання, виконавче провадження.

Дерій Е.А. Мирное соглашение по алиментным обязательствам: актуальные вопросы

Статья посвящена отдельным аспектам и проблемным вопросам заключения и признания мирового соглашения по алиментным обязательствам на любой стадии гражданского процесса, в том числе на стадии исполнительного производства. Исследовано правовое регулирование института мирового соглашения в зарубежных странах. Предложены изменения в действующие нормативно-правовые акты.

Ключевые слова: суд, мировое соглашение, алиментные обязательства, исполнительное производство.

Deriy Olena. Agreement of lawsuit on maintenance obligations: relevant issues

The article deals with certain aspects and issues of concern to enter into the agreement of lawsuit and acceptance on maintenance obligations at any stage of the civil process, including at the stage of enforcement proceedings. Examined the legal regulation of the institute agreement of lawsuit in foreign countries. Proposed changes to the existing regulations.

Key words: court, agreement of lawsuit, maintenance obligations, enforcement proceedings.

Нині дедалі більшого поширення набувають компромісні варіанти вирішення судових справ. Одним із таких альтернативних способів врегулювання спорів є мирова угода.

В певних категоріях цивільних справ укладання мирової угоди сторін є одним з найбільш ефективних способів вирішення спору в суді шляхом досягнення компромісу між сторонами судового провадження. Досить часто колишнє подружжя укладає угоду про припинення судового спору мирним шляхом на підставі взаємних поступок і повного або часткового задоволення зустрічних вимог.

Частина 1 ст. 175 ЦПК України стисло розкриває зміст мирової угоди: «Мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмета позову». Загалом мирова угода повинна відповідати всім вимогам, встановленим для чинності правочинів у цивільному праві (ст. 203 ЦК), роль же цивільного процесу полягає лише в забезпеченні обставин для укладення і в установленому порядку визнання даної угоди.

Мирова угода сторін є правочином, який до сьогодні викликає інтерес у науковців і є складнішим, ніж будь-який інший вид договору. Пояснюється це не

тільки тим, що в основі цивільно-правового договору лежать лише норми матеріального права, зокрема цивільного, сімейного, земельного тощо, а тим, що в основі мирової угоди лежать ще й норми процесуального права.

Сьогодні питанням мирової угоди у процесі розгляду цивільних справ присвячуються роботи таких вчених-процесуалістів, як О.Г. Бортнік, Д.Л. Давиденко, В. Примак, О.В. Пілехіна, А.Г. Плешанов, Г.П. Тимченко, С.Я. Фурса, але ці праці не повною мірою розкривають зміст даного інституту цивільного процесу. Підняті у дослідженнях питання проблематики мирової угоди, розуміння її сутності не вичерпали та чітко не встановили процедуру оформлення й визнання її умов судом та процедури її виконання на будь-якій стадії процесу, в тому числі на стадії виконавчого провадження та примусове виконання мирових угод у випадках невиконання їх добровільно.

Найбільш поширеними причинами укладення мирових угод є істотна недовіра громадян до судів через корупцію та інші зловживання правом. Значна тривалість розгляду справ, коли люди змушені витратити час, нерви та кошти на правову допомогу, так само стимулює до укладення мирових угод.

З іншого боку, на практиці мають місце фіктивні позови, тобто між сторонами спору як такого не існує, але вони хочуть за допомогою звернення до суду досягти бажаного для себе результату шляхом вирішення таких спорів за рахунок інших осіб. Зокрема, досить часто подаються фіктивні позови, які переслідують за мету домогтись в обхід закону зменшення розміру аліментів, що стягуються на інших дітей тощо. Тому досягнення консенсусу між сторонами і зовнішній прояв згоди – це не завжди реальна мирова угода. У зв'язку з цим деякі положення ЦПК України та Закону України «Про виконавче провадження» здаються не зовсім коректними і адекватними тим реальним правовідносинам, які суд має вирішити.

Так, ч. 3 ст. 31 ЦПК проголошує процесуальним правом сторін закінчити справу укладенням мирової угоди на будь-якій стадії цивільного процесу. Тобто, можливість укладення сторонами мирової угоди надається законом зі стадії провадження справи до судового розгляду (ст. 130 ЦПК України) до виконавчого провадження (ст. 372 ЦПК України). Дане положення підтримують науковці, які вважають: «Наслідком вирішення спору є припинення судової діяльності: закриття провадження, процесуальною формою якого є ухвала, що постановляється судом у випадку відповідності умов мирової угоди вимогам закону. Мирова угода завжди має встановлену процесуальним законом форму, якою є ухвала»¹. Але з даним твердженням не можна однозначно погодитися. На нашу думку, при укладенні мирової угоди суд не вирішує спір по суті, а лише перевіряє законність такої угоди та її визнання, сам же спір розв'язується самими сторонами.

Російський вчений-процесуаліст Р.С. Гукасян, вказував на те, що затвердження мирової угоди не означає, що «справа підлягає дослідженню у повному обсязі»². Дослідження справи у повному обсязі передбачає, насамперед, доказову діяльність суду, яка спрямовується на встановлення дійсних намірів сторін. При затвердженні мирової угоди сторін ця діяльність суду скорочується до мінімуму³. Тому можна констатувати, що спір вирішують самі сторони, а суд лише перевіряє законність їхньої угоди.

Аналізуючи ч. 2 ст. 175 ЦПК можна дійти висновку про те, що клопотання про визнання мирової угоди може заявлятися й усно, шляхом занесення тексту такого клопотання до журналу судового засідання, якщо самі умови мирової угоди будуть викладені письмово, включаючи пункт щодо роз'яснення прав та обов'язків

сторонам, матеріальних та процесуальних наслідків такого визнання умов мирової угоди судом. Можливість та доцільність такої усної заяви зумовлена нині повною фіксацією цивільного процесу технічними засобами. Сама ж назва документа – мирова угода свідчатиме, що у справі досягнуто згоди між позивачем і відповідачем щодо їхніх матеріальних прав та обов'язків, а також предмета позову.

Однак краще оформлювати всі клопотання, що адресуються до суду, в письмовому вигляді. Адже якщо сторони у відповідності з ч. 2 ст. 293 ЦПК скористаються правом на оскарження в апеляційному порядку ухвали суду про відмову у визнанні мирової угоди, то у даному випадку клопотання про визнання умов мирової угоди сторін оцінюватиметься як самостійний процесуальний документ, який має бути розглянутий апеляційним судом разом з ухвалою суду про відмову у задоволенні цього клопотання.

Розглядаючи правовий зміст мирової угоди, деякі вчені зазначають: «За цивільним процесуальним законодавством визнання мирової угоди сторін – це процесуальна діяльність суду із встановлення відповідності умов мирової угоди закону чи, іншими словами, перевірка її законності. Визнання судом мирової угоди сторін – це один із засобів судового захисту, сутністю якого є засвідчення дотримання законності при врегулюванні спору». Слід зазначити, що у визначенні, наданому О.Г. Бортнік, домінує діяльність суду щодо перевірки законності мирової угоди. Проте, на нашу думку, перевагу слід надавати подвійному характеру мирової угоди, на який звертає увагу А.Г. Давтян, яка зазначає, що сенс теорії подвійної природи мирової угоди полягає в тому, що, з одного боку, мирова угода – це процесуальна угода між сторонами про припинення спору про право і одночасно – угода про врегулювання матеріального правовідношення з точки зору ЦК⁴. Тобто у цій теорії домінує не діяльність суду, а процесуальні і матеріальні аспекти, які стосуються сторін.

Справедливе зауваження серед науковців викликає і формулювання ч. 5 ст. 175 ЦПК, де зазначається: «Закриваючи провадження у справі, суд за клопотанням сторін може постановити ухвалу про визнання мирової угоди». Тобто можна зробити висновок: якщо сторони не заявлять клопотання, суд не виносить ухвалу про визнання мирової угоди. Але як суд може закрити справу, якщо він не визнав таку мирову угоду сторін, або якщо і визнав, то ніяк документально це не підтвердив і не обґрунтував? З такою позицією законодавця погодитися не можна, тому О.М. Шиманович запропонувала ч. 5 ст. 175 ЦПК викласти у наступній редакції: «5. Закриваючи провадження у справі, суд постановляє ухвалу про визнання мирової угоди»⁵.

Варто підкреслити, що для закриття провадження у справі на підставі п. 4 ч. 1 ст. 205 ЦПК однієї укладеної мирової угоди недостатньо. Суд повинен перевірити, що таке розпорядження спеціальними правами не суперечить закону, не порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, і закріпити своє визнання ухвалою, у противному разі суд відмовляє у визнанні мирової угоди (ст. 175 ЦПК) і продовжує судовий розгляд. З огляду на це постановлення двох окремих ухвал не виправдовується. Вважаємо за доцільне підтримати висловлену вченим-процесуалістом С.Я. Фурсою пропозицію, щоб ухвалою про закриття провадження у справі одночасно визнавалася мирова угода. Зокрема, таку ухвалу пропонується називати «ухвала про визнання умов мирової угоди та закриття провадження у справі»⁶.

Аналізуючи цивільний процес зарубіжних країн⁷, ми нашоувхнулися на цікавий факт: в цивільному судочинстві багатьох з них суддя регулярно ініціює укладення мирової угоди. Так, відповідно до § 279 ЦПК ФРН, розгляд справ судами супроводжується тим, що суддя повинен регулярно розпоряджатися про особисту явку сторін в суд, щоб роз'яснити та вказати на переваги укладення мирової угоди, яка не тільки збереже їм нерви, а й витрати у процесі⁸. Аналогічне положення має місце у ст. 212 Цивільного процесуального кодексу Республіки Молдова⁹. Активно підтримують практику компромісного врегулювання спорів і судді Англії, здійснюючи спроби підвести сторони до миру, в цілому через прагнення шляхом спрощеного завершення процесів розвантажити органи юстиції від надвичайно великої кількості справ та зменшити тяганину¹⁰.

Враховуючи процес укладення сторонами та визнання судом умов мирової угоди, на нашу думку, мирові угоди слід укладати за умови їх одночасного виконання. Але, на жаль, на практиці склалася зовсім інша ситуація. Після настання граничних строків виконання мирової угоди, відповідач борг за аліментними зобов'язаннями не сплачує, на письмові та усні вимоги позивача не відповідає. У зв'язку з цим виникає питання про примусове виконання мировою угоди з аліментних зобов'язань .

Зрозуміло, що такі дії сторін або однієї з них можна розцінювати як зловживання правом, але у законодавстві будь-яких наслідків за невиконання умов мирової угоди не передбачено. Був період, коли зі ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження», яка передбачала перелік рішень, що підлягають примусовому виконанню, на підставі Закону України № 1255-IV від 18 листопада 2003 р. був виключений пункт, який встановлював таку підставу, як: «5) мирові угоди, затверджені судом». З тих пір державна виконавча служба відмовляла у виконанні мирових угод, оскільки вважала, що вони мають виконуватися добровільно. Лише посилання в Законі України «Про виконавче провадження» на те, що виконуватися має не просто мирова угода сторін, а ухвала суду (про її затвердження), змінило ставлення до мирових угод. Слід підтримати думку М.Й. Штефана, що мирова угода із набранням законної сили ухвалою набуває властивостей законної сили судового рішення¹¹.

Таким чином, на сьогодні ухвала про визнання умов мирової угоди та закриття провадження у справі відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконавче провадження» має силу виконавчого документа, на підставі якого відкривається виконавче провадження і цивільні процесуальні правовідносини трансформуються у виконавчі.

На стадії виконання рішення суду сторони виконавчого провадження згідно з ч. 3 ст. 12 Закону України «Про виконавче провадження» також наділені правом укласти мирову угоду, але вона має бути визнана судом. Процедура визнання мирової угоди між стягувачем і боржником у процесі виконання рішення встановлена ст. 372 ЦПК, відповідно до ч. 1 якої мирова угода, укладена між сторонами, подається в письмовій формі державному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її до суду за місцем виконання рішення для визнання. Таке положення законодавства викликало жвавий інтерес у науковців.

Так, О.Б. Верба вважає недоцільною вимогу ЦПК щодо обов'язкового подання заяви про визнання мирової угоди в процесі виконання до суду через державного виконавця. Сторони можуть безпосередньо подавати заяву до суду, оскільки суд є суб'єктом виконавчого провадження¹².

Однак, на нашу думку, пропозиція буде більш слушною, якщо взагалі виключити можливість подання мирової угоди до суду через державного виконавця. Обґрунтовується це тим, що державний виконавець ніяк не впливає на вирішення питання щодо укладення та визнання мирової угоди і його дії при цьому не мають суттєвого значення для перебігу виконання рішення. Так, він не має права відмовити учасникам виконавчих правовідносин у прийнятті мирової угоди, не наділений повноваженнями перевіряти її умови, він не відкладає (не зупиняє) виконавче провадження при отриманні мирової угоди, більше того, при розгляді питання щодо визнання мирової угоди, суд навіть не запитує його думку з приводу доцільності закінчення виконавчого провадження з цієї підстави. Єдине, що може цікавити державного виконавця у цьому випадку, так це відшкодування витрат, пов'язаних з проведенням виконавчих дій до того, як у стягувача і боржника виникло бажання укласти мирову угоду. Таким чином, роль державного виконавця зводиться виключно до здійснення посередництва між судом та сторонами, яке до того ж затягує вирішення питання щодо затвердження умов мирової угоди. Тому вважаємо за необхідне внести зміни до ст. 372 ЦПК, передбачивши, що мирова угода на стадії виконавчого провадження з метою її визнання подається сторонами у письмовій формі безпосередньо до суду¹³. Дане положення відповідно має бути відтворене у Законі України «Про виконавче провадження».

Відповідно до ч.1 ст. 372 ЦПК, це суд за місцем виконання рішення. Проте О.Б. Вербі видається, що законодавцем не зовсім вдало встановлено підсудність. Провадження з розгляду мирової угоди відкривається в межах справи, в якій суд ухвалив рішення, при примусовому виконанні якого сторони уклали мирову угоду. Виходячи з цього, О.Б. Верба пропонує закріпити правило альтернативної підсудності, за яким заяву про визнання мирової угоди можна було б подавати або до місцевого суду, який розглядав справу і видав виконавчий лист, або до суду за місцем виконання рішення.

О.Г. Бортнік вважає, що доцільніше віднести питання про затвердження мирової угоди, укладеної на стадії виконавчого провадження, до компетенції того суду першої інстанції, який розглядав справу по суті. Якщо мирова угода визнана судом апеляційної чи касаційної інстанцій, то необхідно віднести вирішення питання про визнання мирової угоди до компетенції того суду, який розглядав справу по першій інстанції.

Але з доводами даного вченого також можна не погодитися. На наш погляд, при укладенні мирової угоди на стадії виконання рішення спір вже вирішений по суті, сторони виконавчого провадження бажають лише змінити спосіб чи розмір виконання рішення суду, а до повноважень суду на цій стадії належить тільки перевірка законності такої угоди та її визнання. Тому право вибору суду, який буде перевіряти умови мирової угоди, укладеної на стадії виконавчого провадження, можна залишити за стягувачем і боржником.

Ще одним недоліком процедури розгляду заяви про визнання мирової угоди у процесі виконання є відсутність строку, протягом якого суд зобов'язаний її розглянути. За аналогією з іншими категоріями питань, які вирішуються судом на стадії виконання рішення, для розгляду заяви про визнання мирової угоди О.Б. Верба пропонує встановити десятиденний строк її розгляду і постановлення відповідної ухвали. Піднімала цю проблематику і С.Я. Фурса, акцентуючи при цьому увагу на тому, що у разі визнання мирової угоди дії, проведені державним виконавцем під час розгляду умов угоди судом, будуть зайвими, а можливо, й не-

правомірними¹⁴. Щоб запобігти таким наслідкам, вважаємо за необхідне на законодавчому рівні встановити обов'язок суду щодо повідомлення державного виконавця стосовно розгляду заяви сторін виконавчого провадження про визнання мирової угоди з метою зупинення виконання рішення та доповнити даною підставою ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження».

За результатами розгляду мирової угоди суд постановляє ухвалу. Процесуальною формою позитивного рішення суду щодо визнання мирової угоди між сторонами виконавчого провадження є ухвала про визнання мирової угоди. Хоча суд, відповідно до ч. 2 ст. 372 ЦПК, має право перевірити і не визнати мирову угоду, якщо це суперечить закону або порушує права чи свободи інших осіб, і постановити ухвалу про відмову у визнанні мирової угоди. У такому разі виконавче провадження продовжується і виходить, що сторони не можуть змінити хід виконання рішення. Але в ст. 55 Конституції України задекларовано право на оскарження рішень органів державної влади, у тому числі судової. На жаль, як ми вже наголошували, це конституційне положення не в повному обсязі відображене в п.8 ч.1 ст. 293 ЦПК, у якій зазначено, що оскаржити можна лише визнання мирової угоди. Таким чином, право оскаржити відмову у визнанні мирової угоди на стадії виконання рішення сторонам не надано, що явно суперечить конституційним засадам. Тому ще раз звертаємо увагу на необхідності доповнення п.8 ч.1 ст. 293 ЦПК положенням про те, що окремо від рішення суду повинні підлягати оскарженню не тільки ухвали про визнання мирової угоди, а й ухвали про відмову у її визнанні.

Проаналізувавши вищесказане, приходимо до висновку, що інститут мирової угоди має певну специфіку, і тому правовідносини, пов'язані з оформленням та визнанням мирової угоди потребують належного правового регулювання та відповідного законодавчого вдосконалення.

1. Бортнік О. Г. Мирова угода у цивільному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: / Бортнік О. Г. – Х., 2007. – 221 с. **2. Тупчиев М.А.** Отказ от иска и мировое соглашение как основание для прекращения производства по делу / М. А. Тупчиев // Советская юстиция. – 1963. – № 23. – С. 8-10. **3. Тертышников В. И.** Гражданский процесс / Тертышников В.И. – Х.: Консум, 2001. – 240 с. **4. Давтян А.Г.** Гражданское процессуальное право Германии / Давтян А.Г. – М.: Городец-издат, 2000. – 320 с. **5. Шиманович О.М.** Судові постанови в цивільному процесі України (на матеріалі рішень і ухвал суду першої інстанції): дис. ... канд. юрид. наук / Шиманович О. М. – К., 2005. – 221 с. **6. Фурса С. Я.** Чи має виконувати державна виконавча служба мирову угоду у примусовому порядку / С. Я. Фурса // Нотаріат. Адвокатура. Суд. – 2005. – № 6(8). – С. 7. **7. Елисеєв Н. Г.** Гражданское процессуальное право зарубежных стран: источники, судоустройство, подсудность / Елисеєв Н.Г. – М.: Статут, 2000. – 271 с. **8. Пучинский В. К.** Гражданский процесс зарубежных стран / Пучинский В.К. – М.: Зерцало, 2007. – 520 с. **9. Гражданский процессуальный кодекс республики Молдова.** – Кишинев: Картеа, 2003. – 261 с. **10. Кудрявцева Е. В.** Гражданское судопроизводство Англии / Кудрявцева Е.В. – М.: Городец, 2008. – С. 144. **11. Штефан М. Й.** Цивільний процес : підручник для студ. юрид. спеціальностей вищих закладів освіти / Штефан М.Й. / [2-е вид., перероб. та доп.]. – К.: Ін Юре, 2001. – С. 463. **12. Верба О. Б.** Особливості визнання судом мирової угоди на стадії виконавчого провадження / О. Б. Верба // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 3. – С. 8. **13. Лисенко Л.С.** Визнання мирової угоди на стадії виконання рішення суду у цивільних справах / Л.С. Лисенко // Відданість правовій науці: науково-популярне видання / [упорядники: Є. І. Фурса, О. О. Кармаза, Ю. В. Паливода]. – К.: Паливода А. В., 2011. – С. 237-248. **14. Цивільний**

процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / [С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, С. В. Щербак та ін.]; за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С. Я., КНТ, 2009. – Т. 2. – 816 с.

УДК 343.533+347.78(477)

М. В. БОРУТА

ФОРМИ ТА МЕТОДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Розглянуто проблему детермінації форм та методів адміністративно-правової охорони авторського права у діяльності органів внутрішніх справ. Досліджено правовий зв'язок форм і методів державного управління з охороною авторського права.

Ключові слова: охорона авторського права, форма державного управління, метод державного управління, органи внутрішніх справ.

Борута М.В. Формы и методы административно-правовой охраны авторского права

Рассмотрена проблема детерминации форм и методов административно-правовой охраны авторского права в деятельности органов внутренних дел. Исследована правовая связь форм и методов государственного управления с охраной авторского права.

Ключевые слова: охрана авторского права, форма государственного управления, метод государственного управления, органы внутренних дел.

Boruta Maryna. Forms and methods of legal administrative copyright protection

The problem of determination of the forms and methods of administrative legal copyright protection in the work of law-enforcement agencies is considered. The legal bond of forms and methods of the public administration with the copyright protection is examined.

Key words: copyright protection, form of public administration, method of public administration, bodies of Internal Affairs.

Поняття «форма» є однією з основних категорій філософії і має кілька тлумачень. У правознавстві використовують здебільшого поняття «форма» як: 1) зовнішній вид, зовнішній обрис; 2) устрій, структура будь-чого, система організації. Тобто процес реалізації завдань і функцій діяльності знаходить свій юридичний вияв у відповідних формах.

Форми управління – це шляхи здійснення цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на об'єкти управління, тобто форми управління показують, як практично здійснюється управлінська діяльність¹.

У кожного об'єкта наявна внутрішня та зовнішня форми. Під внутрішньою формою розуміють спосіб зв'язку елементів цілого та його структури. Зовнішня форма – це зовнішній вигляд об'єкта, що відображає та забезпечує його зв'язок з іншими явищами. Форми внутрішньої діяльності використовуються для вирішення організаційно-штатних питань, налагодження діловодства, керівництва співробітниками, структурними підрозділами всередині самого органу та управ-

© БОРУТА Марина Вікторівна – ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ